

Kyrkomötet
Kyrkostyrelsens skrivelse 2023:5

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II

Kyrkostyrelsen överlämnar denna skrivelse till kyrkomötet.

Uppsala den 16 februari 2023

Martin Modéus

Helén Ottosson Lovén

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Kyrkostyrelsen föreslår kyrkomötet att anta i bilaga till denna skrivelse framlagt förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II (kyrkohandboken del II) att användas i gudstjänster från och med 1 januari 2024.

I enlighet med regleringen i kyrkoordningen beslutar kyrkomötet om Svenska kyrkans gudstjänstböcker. I gudstjänstböckerna uttrycks vad kyrkan tror, bekänner och lär. Gudstjänsten återspeglar såväl kyrkans tradition som förnyade former för gemensam tillbedjan.

En revision av Den svenska kyrkohandboken II föreligger och läggs här fram för kyrkomötet för beslut som Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II. Från och med det datum som Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II enligt kyrkomötets beslut ska tas i bruk ersätter den Den svenska kyrkohandboken del II, detta i enlighet med övergångsbestämmelsen till kyrkomötets beslut om ändringar i kyrkoordningen (SvKB 2017:14).

Skrivelsen inleds med en beskrivning av ärendet och dess beredning och åtföljs av en processbeskrivning utifrån uppdraget samt de teologiska överväganden som gjorts. Förslaget till kyrkohandboken del II beskrivs och kommenteras. Skrivelsen avslutas med en barnkonsekvensanalys.

Innehåll

Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	1
1 Kyrkostyrelsens förslag till kyrkomötesbeslut.....	3
2 Ärendet och dess beredning	3
2.1 Översyn.....	3
2.2 Granskning.....	3
2.2.1 Fokusgrupper	3
2.2.2 Biskopsmötet	4
2.2.3 Juridisk granskning.....	4
2.2.4 Slutgranskning	4
2.3 Remiss.....	4
2.3.1 Remissammanställning	5
2.3.2 Efter remiss.....	6
3 Relationen mellan Kyrkohandboken del I och del II.....	6
3.1 Direktiven	6
4 Teologiska överväganden	7
4.1 Svenska kyrkans tro bekännelse och lära.....	7
4.2 Det treledade ämbetet.....	8
4.3 Ekumenik och religionsdialog	8
5 Gudstjänstordningarna	9
5.1 Vigningshandlingar.....	9
5.2 Sändningshandlingar.....	10
5.3 Mottagningshandlingar	10
5.3.1 Mottagande av kyrkoherde	11
5.4 Invigningshandlingar	12
5.5 Kyrkoinvigning	12
5.6 Invigning av begravningsplats	12
6 Barnkonsekvensanalys.....	13
Bilaga.....	14
Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll.....	15

1 Kyrkostyrelsens förslag till kyrkomötesbeslut

KsSkr 2023:5

Kyrkomötet beslutar att anta i bilaga till denna skrivelse framlagt förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II att användas i gudstjänster från och med 1 januari 2024.

2 Ärendet och dess beredning

Kyrkomötet beslutade 2014 att uppdra till kyrkostyrelsen att sedan en reviderad Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I (kyrkohandboken del I) antagits av kyrkomötet återkomma med förslag till en reviderad Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II (kyrkohandboken del II) (KmSkr 2014:20).

Kyrkohandboken del II innehåller vignings-, sändnings-, mottagnings-, och invigningshandlingar. Kyrkomötets beslut angav som inriktning för arbetet dels en anpassning till de nya gudstjänstordningarna i kyrkohandboken del I, dels en allmän översyn av ordningarnas utformning, bland annat med tanke på att de nuvarande ordningarna tillkom innan diakonatet var kyrkorättsligt reglerat och nuvarande kyrkoordning fanns.

2.1 Översyn

Arbetet inleddes med en förstudie kring vad en varsam revision behöver beakta, teologiskt, liturgiskt och praktiskt. Förstudien innehöll fyra olika förslag på översyn:

- Läge A En harmonisering av samtliga ordningar i relation till kyrkohandboken 2017 samt kyrkoordning. Komplettering av ordning för mottagande av medarbetare som tillagt moment i vigningshandlingarna, samt införande av ordning för gemensam vigning av präster och diakoner.
- Läge B Översyn enligt läge A, samt en omarbetad ordning för mottagande av kyrkoherde.
- Läge C Översyn enligt läge B. Nya ordningar/anvisningar utarbetas för de handlingar vilka omnämns i kyrkoordningen.
- Läge D Översyn enligt läge B, kompletterande ordningar enligt läge C samt ytterligare kompletterande ordningar vad gäller mottagande. I detta läge omarbetas även sändningshandlingarna. Omarbetningen av sändningshandlingarna föregås av en teologisk reflektionsfas vilken behandlar sändningsbegreppet.

Rekommendationen blev att översyn skulle genomföras i enlighet med läge B, som innebar varsam översyn av alla ordningar förutom gudstjänstordningen för mottagande av kyrkoherde. Där skulle en ny ordning produceras. Denna rekommendation blev också vad biskopsmöte och kyrkostyrelse beslutade om.

2.2 Granskning

2.2.1 Fokusgrupper

När översynsarbetet färdigställts skickades ordningarna till två fokusgrupper. Dessa bestod av dels forskare, dels reflekterande praktiker. Fokusgruppernas uppgift var att granska förslaget till översyn av följande ordningar:

- Vigningsordningar (biskop/diakon/präst)
- Sändningsmässor/gudstjänst

- Ordningar för mottagningsmessa/gudstjänst (biskop/kyrkoherde/medarbetare)
- Ordningar för invigningsgudstjänster (kyrka/begravningsplats).

Fokusgruppernas uppgift var att granska förslagsordningarna utifrån dels direktiven, dels följande två större perspektiv:

- Teologiskt fokus: särskilt områden som till exempel missionssyn, lärofrågor, ämbetssyn, eskatologi och annat granskarna utifrån sina respektive specialområden såg som teologiskt relevant.
- Gudstjänst/församlingsfokus: användbarheten, liturgiskt språk, tillgänglighet, och hänsyn till den gudstjänstpraxis som finns i stift och församlingar.

2.2.2 Biskopsmötet

Biskopsmötet har varit betydande i arbetet av flera anledningar. Biskoparna har granskat materialet i alla olika delar av processen i egenskap av biskopsmöte och biskoparnas roll i tillsynsuppdraget och utgör därmed central instans tillsammans med läronämnden för kyrkans bekännelsesdokument, men också granskat ordningarna i egenskap av att vara främsta användare av ordningarna, då det i de flesta fall är just biskopen som leder de gudstjänstordningar som ingår i kyrkohandboken del II.

2.2.3 Juridisk granskning

Jurister i kyrkokansliet har granskat materialet vid flera tillfällen, framför allt innan remissomgången samt inför sluthantering. Deras slutsats är att det inte krävs några kyrkoordningsändringar.

2.2.4 Slutgranskning

Slutgranskningen har inneburit både en teologisk, språklig, användarvänlig och rättslig bedömning.

2.3 Remiss

En version av gudstjänstordningarna skickades tillsammans med en remissenkät ut till 70 instanser; alla domkapitel, stiftsstyrelser, domkyrkoförsamlingar, ett antal pastorat och församlingar samt instanser som särskilt berörs av området som Svenska kyrkans utbildningsinstitut, Sveriges kristna råd, Svenska Kyrkans Unga, Svenska kyrkans överklagandenämnd och Svenska kyrkans ansvarsnämnd för biskopar.

Remissfrågorna innehöll dels övergripande, dels specifika frågor gällande varje del; vignings-, mottagnings- och sändningshandlingar samt invigningshandlingar. På alla frågor fanns fem svarsalternativ, i mycket hög grad, i ganska hög grad, varken – eller, i ganska låg grad och i mycket låg grad. Möjlighet fanns även till fritextsvar.

Det var 34 remissinstanser som svarade. Av dessa alla domkapitel, stiftsstyrelser och domkyrkoförsamlingar, Svenska kyrkans utbildningsinstitut, Sveriges kristna råd, Svenska Kyrkans Unga och Svenska kyrkans överklagandenämnd. Utöver det har fyra spontanremisser inkommit. Svenska kyrkans ansvarsnämnd för biskopar hade inte svarat vid remisstidens utgång. Ansvarsnämnden begärde senare en muntlig föredragning och inkom därefter med ett svar. De flesta instanser har använt sig av fritextsvar. De detaljerade svaren finns att tillgå.

2.3.1 Remissammanställning

På den övergripande frågan om förslaget kan antas av kyrkomötet har 6 svarat ja, 7 nej och 21 ja, med justeringar. På frågan vad den generella bedömningen av gudstjänstordningarna är har 5 svarat mycket bra och 22 ganska bra. 3 har svarat ganska/mycket dåligt.

På frågan om förslaget uttrycker Svenska kyrkans tro bekännelse och lära har 32 svarat ja, mycket/ganska bra. 25 bedömer att teologin i gudstjänstordningarna, till exempel ämbetssyn, kyrkosyn, dopsyn och ekumeniska/interreligiösa perspektiv, är mycket/ganska bra och 5 varken bra eller dålig.

En del av översynen har handlat om att uppdatera språket för vår tid och liturgiskt, i relation till Bibel 2000 samt när det gäller inkluderande språk. I bedömningen av uppdatering av språket för vår tid och liturgiskt svarar 24 att den fungerar mycket bra/ganska bra. I bedömningen av förändringar i relation till Bibel 2000 svarar 27 att de är mycket/ganska bra. Vad gäller bedömningen av inkluderande språk svarar 22 att det fungerar mycket/ganska bra.

I bedömningen av om stiftens och församlingarnas gudstjänsttraditioner rymms inom ramarna som ges i förslaget svarar 28 att de i mycket/ganska hög grad gör det. En domkyrkoförsamling ger svaret att de gör det i ganska låg grad.

Frågan om möjlighet till delaktighet är uppdelad på två områden; den gudstjänstfirande församlingens utrymme till delaktighet och barn och ungas delaktighet. 28 instanser svarar att möjligheten till delaktighet finns i mycket/ganska hög grad. Svaren angående barn och ungas delaktighet har större spridning över de fem svarsalternativen.

Ett av kyrkostyrelsens direktiv för översynen var att ordningarna ska harmoniera med kyrkohandboken del I. 32 svarar att förslagen gör det i mycket/ganska hög grad. På delfrågan om huruvida övergripande och löpande anvisningar i ordningarna fungerar svarar 7 att de fungerar i ganska låg grad.

Ett annat direktiv var att uppdatera nuvarande kyrkohandboken del II i enlighet med kyrkoordningen. 28 instanser svarar att förslaget i mycket/ganska hög grad uppfyller det. Bedömningen av om förslaget föranleder förändringar i kyrkoordningen är att det inte gör det. I förslaget används kyrkoordningens formuleringar på flera ställen och 30 remissinstanser svarar att det är motiverat.

Anvisningarna som finns i kyrkohandboken del I är formade för att passa i skiftande sammanhang och olika rum. Förslaget har på flera ställen anpassats efter de anvisningarna, till exempel genom att skriva att klockringning sker ”om möjligt” och att procession ”kan förekomma”. Flera remissvar anser att formuleringarna ”om möjligt” och ”kan förekomma” kan tas bort i alla förslagens gudstjänstordningar. Flera anser också att det vid vigningsgudstjänster enbart bör vara möjligt med förlåtelseord och inte löftesord. Anvisningarna vad gäller klockringning och procession är motiverade, men frångår då anpassningen till kyrkohandboken del I.

I *vigningshandlingarna* saknades den tredje trinitariska formeln som alternativ i inledningen i det förslag som sändes på remiss. Att endast två alternativ fanns i förslaget motiverades av biskopsmötets önskemål om att i just dessa gudstjänstordningar betona enhet och inte valmöjlighet.

Flera remissinstanser anser dock att alla tre alternativen bör finnas i gudstjänstordningarna, då det annars tycks som antingen en miss eller utgör en värdering av de tre trinitariska formuleringarna i kyrkohandboken del I.

Barn och ungas delaktighet behöver tydligare genomsyra hela förslaget. Den typ av språk som den specifika barnens bön i gudstjänstordningen för kyrkoinvigning har får mycket kritik. Momentet ses dock som positivt och flera remissinstanser hade gärna sett liknande moment i övriga ordningar, alternativt att denna typ av material

skulle kunna utgöra en del om barns medverkan i gudstjänsterna som inledningen till hela kyrkohandboken del II.

2.3.2 Efter remiss

Materialet har granskats och bearbetats efter remissen. Det har sedan skickats för påseende till biskopsmötet.

3 Relationen mellan Kyrkohandboken del I och del II

Arbetet med kyrkohandboken del II har varit inriktat på att gudstjänstens ordo enligt den allmänna gudstjänsten i kyrkohandboken del I (Samling, Ordet, Måltiden, Sändning), ska vara en ram. Det i enlighet med beslutet att de gudstjänstordningar som förekommer i kyrkohandboken del II ska överensstämma med kyrkohandboken del I. Alla gudstjänstordningar förutom invigning av begravningsplats i kyrkohandboksförslaget följer ordot för den allmänna gudstjänsten i kyrkohandboken del I. Det särskiljande för kyrkohandboken del II är att den huvudsakligen innehåller ordningar som firas mer sällan, ofta vid särskilt högtidliga tillfällen. Dessa ordningar har infogats i ordot för den allmänna gudstjänsten som anges i kyrkohandboken del I. I kyrkoordningen anges vilka dessa särskilda gudstjänster är.

3.1 Direktiven

Översynen av kyrkohandboken del II har förhållit sig till den av kyrkomötet 2017 antagna kyrkohandboken del I, Bibel 2000, kyrkoordningen, beslutade dokument med ekumeniska och interreligiösa perspektiv, direktivet om inklusivt språk samt kyrkoordningens krav på barnkonsekvensanalys. En strävan har varit att språket är uppdaterat parallellt med att värna det högtidliga språkbruket. Utöver det har språkbehandlingen i kyrkohandboksförslaget fokuserat på att uppdatera språket i enlighet med direktiven.

Ett direktiv handlar om att uppdatera formuleringar i enlighet med kyrkoordningen. Det har till exempel varit viktigt med en balans mellan ett juridiskt språkbruk och liturgiska formuleringar. Vissa delar av kyrkoordningens formuleringar har lyfts in i gudstjänstordningarna där det har varit motiverat samtidigt som gudstjänstens språkbruk har varit överordnat, det är centralt att gudstjänstordningarna fungerar i sitt liturgiska sammanhang samtidigt som de måste vara korrekta i relation till kyrkoordningen.

Ett annat direktiv handlar om att uppdatera språket i enlighet med formuleringar i Bibel 2000. Detta direktiv syftar framför allt till att uppdatera de texter i kyrkohandboken del II som kan sägas innehålla bibliskt språkbruk och formuleringar inspirerade av Bibeln. Gudstjänstordningarna har bearbetats språkligt och bibelcitater har ändrats i enlighet med Bibel 2000. I de fall där det inte har ändrats, har det berott på en vilja att bibehålla ett rikt liturgiskt språk. Uttryck som ansetts ålderdomliga eller daterade har ändrats. Ett tredje direktiv handlar om att finna nya formuleringar som präglas av ett mer inkluderande språkbruk. Det kan handla om att ersätta böneformuleringar som i alltför hög utsträckning präglas av ensidiga gudsbilder, det kan också handla om att språket över lag ska vara mer tillgängligt.

Titeln på kyrkohandboken del II föreslås ändras för att överensstämma med kyrkohandboken del I. 1987 års ordning heter Den svenska kyrkohandboken del II. Det reviderade förslaget föreslås heta Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II.

Kyrkohandboken del II innehåller ingen liturgisk musik. Den liturgiska musik som idag används återfinns i kyrkohandboken del I. Detta gäller även alternativa bibeltexter. Uteslutande används kyrkoårsspecifika bibeltexter.

4 Teologiska överväganden

4.1 Svenska kyrkans tro bekännelse och lära

I gudstjänstordningarna i kyrkohandboken del II finns formuleringar som ska fånga några av de centrala teologiska fundament som Svenska kyrkan vilar på, som är uttryck för hennes identitet. Den kyrkosyn som framkommer i materialet ska spegla kyrkans hela bredd som öppen evangelisk-luthersk folkkyrka. Texterna ska överensstämma med de olika fromhetstraditioner som finns i stiftet och ge utrymme för lokal igenkänning i Svenska kyrkan så långt som möjligt. Vidare ska gudstjänstordningarna sättas in i ett globalt, allmänkyrkligt perspektiv för att visa på kyrkans kontinuitet genom tid och rum.

Som evangelisk-luthersk kyrka är den lutherska tanken om kallelsen central i arbetet med kyrkohandboken del II. I dessa ordningar kommer den till uttryck på flera sätt. Det märks i förståelsen av det särskilda prästadömet och kyrkans episkopala struktur genom formuleringarna i vigningsordningarna samt i mottagningsgudstjänsterna för biskop och kyrkoherde.

Vad gäller vigningsordningarna har dessa i 1987 års ordning föregåtts av ekumeniska överenskommelser av stor betydelse. I vissa fall har dock tiden gjort att förutsättningarna ändrats (till exempel att Missionskyrkan tillsammans med Svenska baptistsamfundet och Metodistkyrkan i Sverige blev Eumeniakyrkan 2011).

Synen på det allmänna prästadömet och den enskilde kristnes kallelse till tjänst är också central i materialet. I en stor del av kristenheten i världen har det under senare delen av 1900-talet funnits en strävan efter delaktighet i gudstjänsten, genom hela församlingens aktiva deltagande. Delaktighet har två betydelser. En första betydelse handlar om att alla tjänst att lovsjunga och be i gudstjänsten, att ta emot Bibelns ord och nattvarden, att genom kollekten dela med sig och utifrån gudstjänsten gå vidare i vardagens tjänst. En andra betydelse handlar om att personer som inte är ämbetsbärande ska kunna ha särskilda uppgifter i gudstjänsten, till exempel genom att läsa text, leda växelläsning av böner och tydningsord och vara förebedjare och försångare. Dessa aspekter har varit centrala även i arbetet med revisionen av kyrkohandboken del II. Ideellas engagemang i stift och församlingar ska tydligt avspeglas i gudstjänsterna. Särskilt betonas barn och ungas delaktighet. Konkret märks det tydligast i sändningshandlingarna och i mottagande av medarbetare. En luthersk förståelse av invigning har betydelse för formuleringarna i invigningshandlingarna. I luthersk tradition invigs något genom att det används och en sådan teologisk grundsyn går att applicera både på tjänst och plats. Särskilt vad gäller platsen gäller att den avskiljs genom att Guds ord läses och Gud tillbes där. Detta förklarar även avsaknaden av en egen ordning för att ta kyrkorum ur bruk.

Det teologiska grunddokument som varit basen för arbetet med kyrkohandboken del II har varit Teologiska grundprinciper för mässans ordning från 2006 samt det som uttrycks i de förklaringsvolymerna som åtföljdes kyrkohandboken del I, från 2012 och 2016. Följande relevanta aspekter från arbetet med kyrkohandboken del I har varit viktiga utgångspunkter:

- innebörden av att fira en gudstjänst som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid präglad av lokal gestaltning och stor alternativrikedom,
- innebörden av att säkerställa ett igenkännande i den lokala kontexten och geografiskt över landet från kyrka till kyrka,
- att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära understryks i ordalydelse, innehåll, struktur och gestaltning,
- lokal gestaltning i förhållande till Svenska kyrkans allmänkyrkliga tradition i struktur och språk, igenkännande och flexibilitet,
- gudstjänstutveckling i ett ekumeniskt och internationellt perspektiv.

Utöver detta har de teologiska diskussionerna, och dess uttryck i ordningarna, strävat efter det som uttrycks i de statliga offentliga utredningar som var resultatet av 1968 års handboks-kommitté (SOU:er 1985:45, 1985:48, 1985:49 Svenska kyrkans gudstjänst).

4.2 Det treledade ämbetet

Ämbetssynen som kommer till uttryck i 1987 års ordning har delvis förändrats idag, framför allt i fråga om diakonens roll och i viss mån biskopens. Detta bör också märkas i de ordningar som berörs. I biskopsbrevet Kallad till diakon och präst står det att “de tre uppdragen inom det kyrkliga ämbetet har olika profil, som bör upprätthållas, även om uppgifterna ofta täcker varandra” (s. 16). Det är något som tagits fasta på samtidigt som det har funnits ett uppdrag att vigningarna ska vara likformade.

Ärkebiskopens roll har utvecklats och på flera sätt nyskapats sedan 1987. Då var ärkebiskopen biskop i Uppsala stift men nu finns i stället två biskopar i Uppsala. Ärkebiskopen och biskopen i Uppsala stift. Det påverkar kyrkohandboken del II.

4.3 Ekumenik och religionsdialog

Den svenska kyrkohandboken del I och del II från 1986 respektive 1987 var på många sätt svar på den intensiva ekumeniska debatt som pågick internationellt under 1960-, 70- och 80-talen. Det märks i formuleringar, samt i vilka liturgiska val som gjorts och på vilka sätt de kommer till uttryck i gudstjänstordningarna. Ett exempel är förändringen från att diakonissor inställdes i ämbetet vid diakonianstalterna till att diakoner diakonvigs i domkyrkorna, ett annat exempel är formuleringen ”biskopsämbetets gåva” som är ett uttryck för det arbete som gjordes mellan Svenska kyrkan och Stockholms katolska stift (även om formuleringen finns redan i Laurentius Petri kyrkoordning från 1571).

Specifikt för Den svenska kyrkohandboken del II, finns det i SOU 1985:48 en grundlig historisk och teologisk genomgång av olika kyrkotraditioners ordningar för vigning, invigning, sändning och mottagning.

De ekumeniska perspektiven lyftes redan i uppdraget från kyrkomötet och kyrkostyrelsen: revisionen ska vara varsam, särskilt med hänsyn till ekumeniska sammanhang. Vid sitt sammanträde i maj 2016 konstaterade biskopsmötet att det är nödvändigt med en begränsad revision av kyrkohandboken del II. Biskopsmötet framhöll vidare att stor varsamhet måste iakttagas i förhållande till vad kyrkohandboken del II uttrycker om vigningstjänsten samt dess betydelse för ekumeniska överenskommelser och Svenska kyrkans relation till andra kyrkor.

Den svenska kyrkohandboken del II är både en frukt av ekumeniska överenskommelser och samarbeten och en grund för de samarbeten som kommit efter. Att

därför ändra i framför allt vigningsordningarna (samt dess konsekvenser för mottagningshandlingarna) i för hög utsträckning skulle riskera att påverka dessa samarbeten negativt.

De ekumeniska perspektiven märks även i det förslag till kyrkohandboken del II som nu föreligger. Andra kyrkors vigningsordningar har konsulterats, bland annat flera lutherska kyrkors ordningar, samt de anglikanska och romersk-katolska kyrkorna. Det moment som har varit särskilt intressant har rört de delar av frågorna och löftena som rör kandidatens livsföring i förhållande till kyrkans ordning. Få kyrkors ordningar har en så öppen formulering som den som återfinns i 1987 års kyrkohandboken del II ("... så att ni blir vittnen om Guds kärlek och försoningens hemlighet"). Därför har en strävan efter en tydligare formulering funnits.

Det finns ännu en ekumenisk aspekt på vigningsordningarna och till viss del även mottagningshandlingarna. Det gäller hur de olika stiftens tar emot präster och pastorer från andra samfund såsom Ekumeniakyrkan. Det gäller också inomkyrkliga Evangeliska fosterlandsstiftelsen (EFS). I kyrkohandboken del II finns ett förslag på hur de kan välkomnas, i anvisningstexten till vigningarna. Utöver de ekumeniska perspektiven finns det interreligiösa perspektiv att ta hänsyn till i materialet, framför allt i relation till den judiska gemenskapen och det som diskuteras i dokumentet Guds vägar från 2005. En strävan i hela kyrkohandboksförslaget är att hitta nya böneformuleringar där gudsfolkstanken inte betonas i samma utsträckning som i kyrkohandboken 1987. Detta är en tolkning av de direktiv som ges i Guds vägar. Det märks tydligast i att ordet folk har beaktats och på flera ställen ersatts, det vill säga när det står ensamt och inte i relation till Gud på ett direkt sätt. Anledningen till detta är en vilja att komma bort ifrån det belastade ordet folk som ensam bild för den kristna gemenskapen. I stället har bilden av kyrkan som Kristi kropp premierats, något som är i linje med den världsvida kyrkans tradition.

5 Gudstjänstordningarna

5.1 Vigningshandlingar

De vigningsordningar som infördes i Den svenska kyrkohandboken del II var resultatet av ett omfattande teologiskt arbete som bedrivits av 1968 års kyrkohandboks-kommitté. I slutfasen av detta arbete kom 1982 *Dop, nattvard och ämbete: grund-dokument för samtal om kyrkans enhet* (Baptism, Eucharist and Ministry, även kallat BEM-dokumentet och Lima-dokumentet). Kyrkomötet författade också ett svar på detta ekumeniska grunddokument. Inte minst vad gäller vigningshandlingarna hade detta dokument en stor inverkan på kyrkohandboks-kommitténs förslag. Vigningshandlingarna i 1987 års kyrkohandbok har därför kommit att stå för de tydligaste uttrycken för en vigningsteologi inom Svenska kyrkan. För de ekumeniska överenskommelser som ingåtts sedan 1980-talet har denna ordning haft stor betydelse. I ett tidigt skede av arbetet med en översyn underströks vikten av att den liturgiska struktur och den teologiska grundsyn som uttrycks i 1987 års ordningar ska vara tydligt återspeglad även i en reviderad kyrkohandboken del II. För dessa ordningar är det särskilt viktigt att översynen är varsam. Översynen av dessa ordningar har därför primärt inriktat sig på en ombearbetning med direktiven om inklusivt språk, genomförande av konsekvensändringar (i relation till kyrkohandboken del I och kyrkoordningen) samt anpassning till Bibel 2000 för ögonen. Likväl har såväl nutida praxis som förändringar inom det kyrkorättsliga ramverket föranlett en varsam förnyelse av vissa moment i vigningshandlingarna. Utveckling av praxis har skett gällande platsen för prästvigning för den som ska tjänstgöra inom EFS och detta har

medfört att anvisningarna till prästvigningen i föreliggande förslag inte avspeglar den i kyrkoordningen angivna möjligheten till prästvigning på den ort där årskonferensen hålls, liksom den därtill hörande möjligheten för annan biskop än stiftsbiskopen att leda prästvigningen (jfr 25 kap. 5 och 6 §§ kyrkoordningen).

1987 års kyrkohandbok är på många sätt nyskapande vad gäller vigningshandlingarna i Svenska kyrkan. Det var då som den liturgiskt strukturella likheten mellan biskops-, diakon- och prästvigning blev fullt genomförd. Termen ”vigningstjänsten” infördes. Termen är en översättning av det engelska begrepp (*ordained ministry*) som används bland annat i det ovan nämnda BEM-dokumentet. I samtida kyrkorättslig terminologi används ”vigningstjänst” genomgående, och som en synonym till (se inledning till sjunde avdelningen i kyrkoordningen) det som kallas kyrkans ämbete.

5.2 Sändningshandlingar

Den centrala förändringen i denna ordning rör motivet för gudstjänsten. Hellre än att vara en form av lekmanavigning är det nu en förbönsgudstjänst för de som vill göra tjänst på dopets grund för kyrkan, som del av det allmänna prästadömet.

Gudstjänster med en sändning av olika kategorier av medarbetare är idag relativt vanligt förekommande i svenskkyrklig praxis. Medarbetare sänds inte bara till internationella uppdrag, till andra organisationer utan också till specifika uppdrag inom Svenska kyrkan. Det är inte alltid enkelt att i dessa ordningar särskilja vad som är ett uttryck för ett ”mottagande” respektive en ”sändning”. Ordningarna för dessa gudstjänster är ofta lokalt utformade med ingen, eller svag, anknytning till den av kyrkomötet antagna ordningen. I arbetet med en översyn av 1987 års ordning har det varit viktigt att en bearbetad ordning kan användas för att sända medarbetare till olika typer av uppdrag.

Ett antal förändringar i såväl kyrklig praxis som inom kyrkans formella organisation har en tydlig bäring på uppdraget att göra en översyn över sändningshandlingarna i 1987 års ordningar. Svenska kyrkans mission gick i april 2008 samman med dåvarande Lutherhjälpen; ett gemensamt organ (idag Act Svenska kyrkan) bildades för kyrkans internationella arbete. Idag används inte heller ordet ”missionär” som en beteckning för Svenska kyrkans utsända.

5.3 Mottagningshandlingar

Mottagningshandlingarna är inte på samma sätt som vigningshandlingarna en förutsättning för tjänst i kyrkan. Likväl illustrerar de viktiga teologiska principer som primärt rör relationen mellan vigningstjänst och församling. Mottagningshandlingar visar också att de olika tjänsterna inte är möjliga att fritt disponeras av en lokal församling utan är reglerade i kyrkoordningen.

I dessa ordningar är det framför allt direktivet om kyrkoordningen som blir mest relevant, då flera av ordningarna aktualiserar de olika organisationsförändringar som kyrkan har genomgått sen 1987. Detta märks tydligast i ordningen för kyrkoherdemottagande, varför den ordning som här skisserats är ny. Biskopsuppdraget har också genomgått förändringar. I dagens svenskkyrkliga praxis är mottagande av nya medarbetare vanligt förekommande.

5.3.1 Mottagande av kyrkoherde

I förarbetet inför översynen av kyrkohandboken del II uppmärksammades behovet av en revision av ordningen för kyrkoherdemottagande. I kontakter med de olika stiftet framkom också att den befintliga gudstjänstordningen uppfattades som liturgiskt svårhanterlig och med oklar betydelse. De förändringar i prästers anställningsförhållanden som genomfördes i samband med kyrka-stat-reformen 1999/2000 har en direkt bäring på den liturgiska utformningen av mottagande av kyrkoherde. Domkapitlen är involverade i rekryteringen till de ordinarie kyrkoherdebefattningarna och enligt 5 kap. 2 § kyrkoordningen har kyrkoherden ett tillsynsuppdrag som tydligt länkar henne/honom till stiftsorganisationen.

I och med prästers lokalanställning blir det svårare att tala om en sändning av en präst till församlingen/pastoratet. Likväl, även om kyrkorådet ansvarar för rekrytering och anställning av den kyrkoherden, betyder det inte att stiftsnivån saknar betydelse i rekryteringsprocessen. Kyrkoordningen reglerar att domkapitlen i samband med behörighetsförklaring ska yttra sig över de sökande (34 kap. 9 § kyrkoordningen). I flertalet stift genomför också domkapitlen intervjuer med de sökande. Ambitionen för översynsarbetet har varit att skapa en reviderad ordning för mottagande av kyrkoherde som avspeglar dessa förhållanden; en ordning som gestaltar församlingens mandat och ansvar men som också synliggör stiftets betydelse och biskopens roll. Den föreslagna gudstjänstordningen syftar till att inför församlingen gestalta de beslut som relaterar till utnämning av ny kyrkoherde som fattats av såväl kyrkoråd som domkapitel. Moment vilka innefattar såväl tillkännagivande som förbön blir bärande drag i den föreslagna ordningen.

Vad gäller de olika momenten i gudstjänstordningen är de ordnade för att överensstämma med praxis, men det finns en variationsrikedom som kan vara svår att fånga. Som exempel kan ges momentet som i 1987 års ordning kallas "Välsignelsen". Här finns många olika bruk i de olika stiftet. Vissa betonar förbön, andra välsignelse. Dessa har här lagts samman för att just ge en möjlighet till stor variation och med möjlighet till mångas medverkan.

Den befintliga formen för mottagande av kyrkoherde speglar tydligt en äldre kyrklig ordning där prästerna var arbetsrättsligt kopplade till domkapitlen. Det gick då att tala om att präster sändes av stiftet (domkapitlet) och mottogs av församlingen. Detta är synligt också i de liturgiska anvisningarna som speglar ett skede där biskopen "överlämnar" kyrkoherden till församlingen. Detta har förändrats sedan år 2000. Prästers lokalanställning och kyrkorådets ansvar för rekryteringsprocess av kyrkoherde bör få återverkningar på det liturgiska skeendet då de ändrat relationen mellan stift och församling (och därmed ändrat förutsättningar för sändande och mottagande skeenden i den aktuella ordningen). Dock är det av stor vikt att även en reviderad ordning för mottagande för kyrkoherde uttrycker kopplingen till stiftet.

Det är olika bruk i de olika stiftet om det är biskopen eller kontraktsprosten som leder mottagandet. Om biskopen beslutar att kontraktsprosten ska leda gudstjänsten så faller det inom ramen för annan präst. Formuleringen här bör följa 26 kap. 3 § kyrkoordningen "Mottagandet ska ledas av biskopen eller en präst som biskopen utser". Vid samtal med biskopsadjunkter har flera framhållit vikten av att den världsvida kyrkan finns med i sammanhanget. Meningen bygger på en kombination av prefationen avslutning 2 och en formulering i nattvardsbön 9B i förbönsdelen, för att känna igen sig. I den här gudstjänstordningen är det också av stor vikt att den gemensamma ansvarslinjen för församlingens grundläggande uppgift enligt 2 kap. 1 § kyrkoordningen synliggörs.

5.4 Invigningshandlingar

Invigningshandlingar i svenskkyrklig tradition syftar framför allt till att genom bibelläsning och bön avskilja en plats för församlingens gudstjänstfirande. I luthersk tradition är det gudsfolket i sig som är det heliga templet; rummet tas i bruk som platsen där församlingen samlas till möte med varandra och den uppståndne. Detta betyder inte att det avskilda kyrkorummet är utan betydelse eller att det teologiskt kan jämföras med andra rum. Kyrkorummet bär på en historia och talar om en framtid, inte minst för den som regelbundet firar sin gudstjänst där. I det allmänna medvetandet framstår ofta kyrkorummet som en särskild plats, ställd bortom det vardagliga livets skeenden. Även för människor som inte är regelbundna gudstjänstdeltagare, eller som uppfattar sig ha endast en svag anknytning till den kristna tron, har kyrkorummet många gånger en betydelse.

Den svenska kyrkohandboken del II tillkom mot slutet av en tidperiod när många kyrkor hade byggts. Denna rörelse är synlig inte minst i kyrkohandboksförslaget 1985, som återfinns i SOU 1986:45. Sedan Den svenska kyrkohandboken del II togs i bruk har takten på de nybyggnad av kyrkor avstannat kraftigt. Det finns visst skäl för att påstå att i detta avseende var 1987 års ordning föråldrad redan vid sin tillkomst.

Även idag tas nya kyrkorum i bruk tillhöriga Svenska kyrkan. Långt vanligare är emellertid att kyrkorum återöppnas efter en tid av renovering och, i vissa fall, en omfattande omgestaltning. Den ordning för kyrkoinvigningsmessa som återfinns i kyrkohandboken del II 1987 används idag i anpassad form vid dessa tillfällen. De relevanta momenten används, medan de som inte är tillämpliga utesluts. I översynen har det varit angeläget att den föreslagna ordningen enkelt kan användas vid återöppnande av ett kyrkorum. De olika delar som ingår i ordningen ska uppfattas som ”byggstenar” vilka används utifrån de omständigheter som gäller vid det aktuella tillfället.

5.5 Kyrkoinvigning

Den främsta revideringen i denna ordning rör ordningsföljden för de olika bönemomenten. I 1987 års ordning invigdes allting först, som del av Ordets gudstjänst, sedan tog Måltidens gudstjänst vid. I förslaget har i stället de föremål som invigs i mässan ändrat plats i enlighet med när de aktualiseras i mässan. Klockringning inleder mässan, alltså invigs klockorna först. Sedan går procession in i kyrkorummet. Orgeln invigs i samband med den första psalmen, dopfunten i samband med beredelsen och bön om förlåtelse, predikstol/ambo i samband med Ordets gudstjänst, altaret i samband med momentet Måltiden, med det som hör ihop med högmässans övriga moment däremellan.

5.6 Invigning av begravningsplats

En viktig aspekt i denna ordning rör kyrkans roll som huvudman för begravningsverksamheten i alla kommuner utom två. Därmed har Svenska kyrkan ett statligt ansvar, som ska utövas i relation till kyrkans eget uppdrag, i trohet mot sin förkunnelse. Formuleringarna i gudstjänstordningen syftar till att täcka in dessa aspekter. Representanter för de på orten verksamma trossamfundet ska inbjudas. Det är även önskvärt att begravningsombudet inbjuds. Efter tillkännagivandet kan korta tal framföras av trossamfundets representanter. Områden på begravningsplatsen som endast är avsedda för icke-kristna trossamfund invigs/tas i bruk av respektive trossamfund. Gudstjänstordningen kan också användas med andra ord vid tillkännagivande, vid inbruktagande av delar av en begravningsplats, i andra fall än vid invigning.

6 Barnkonsekvensanalys

Barnkonsekvensanalysen tar sin utgångspunkt i den analys som gjordes till kyrkohandboken del I. Utgångspunkten är hur Jesus såg och bemötte barn och unga i evangeliernas berättelser. Ytterligare en utgångspunkt utgörs av FN:s konvention om barnets rättigheter (1989). Om barnets rätt till andlig utveckling står det i artikel 17, 23, 27 och 32. I FN:s konvention finns fyra artiklar 2, 3, 6 och 12 som är huvudprinciper och vägledande för hur helheten om barns rätt till andlig utveckling ska tolkas. Barnkonsekvensanalysen av kyrkohandboken del II är gjord utifrån dessa huvudprinciper.

I kyrkohandboken del II finns ordningarna för vigning, sändning, mottagande, invigning av kyrka och begravningsplats. I de allra flesta av dessa gudstjänster finns barn med. Hur kan gudstjänsterna utformas, så att barnet upplever gudstjänsten meningsfull? Kan det bli så att barnen, när de firar gudstjänsten, ger ytterligare en dimension till gudstjänsten för alla oavsett ålder?

Jesus lyfte fram barnet och dess tillhörighet till Guds rike samtidigt som han visade på att barnet är en förebild för den vuxne. I de gudstjänster som finns i kyrkohandbok del II finns tydliga fokus såsom de som ska vigas, sändas, mottas eller att en kyrka eller kyrkogård som ska invigas. För att ge barnen möjlighet att på ett meningsfullt sätt fira dessa gudstjänster krävs gediget förberedelsearbete och bön.

Bilaga

Förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II i särskilt tryck.

Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll

KsSkr 2023:5

Utdrag ur protokoll fört vid kyrkostyrelsens sammanträde den 16 februari 2023.

Beslutande: Martin Modéus, ordförande, ledamöterna Wanja Lundby-Wedin, Daniel Tisell, Amanda Carlshamre, Marjut Ervasti, Nils Gårder, Lars Johnsson, Berth Löndahl, Olle Reichenberg, Elisabeth Rydström, Erik Sjöstrand och Anna Sundberg samt tjänstgörande ersättarna Sebastian Ekeröth Clausson, Johannes Fransson och Sofija Lazic Pedersen.

Föredragande: avdelningschef Karin Sarja och handläggare Karin Tillberg.

Kyrkostyrelsen beslutade i enlighet med arbetsutskottets förslag

att till kyrkomötet lämna skrivelsen 2023:5 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del II.